

DOI: 10.31652/2412-1142-2018-50-243-247

УДК 378.12

Т.М. Горохівська, м. Львів, Україна / T.M. Horokhivska, Lviv, Ukraine

t.gorohivska@gmail.com

ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Анотація. У статті обґрунтовано ідею підвищення професіоналізму педагогічних працівників. Представлено теоретичний аналіз сучасних наукових підходів до визначення сутнісних характеристик професійно значущих якостей педагога. Підкреслено їх особливу роль у структурі професійно-педагогічної компетентності викладача, яку визначено як інтегральну професійно-особистісну характеристику педагога, що включає теоретичну і практичну готовність до виконання професійних функцій, а також суб'єктивні особливості особистості, що забезпечують ефективність педагогічної діяльності. Виявлено основні підходи до тлумачення дефініції «професійно-значущих якостей педагога», в основу яких покладено сукупність властивостей і здібностей особистості, що обумовлює успішність виконання педагогом своїх професійних функцій. Проведено науковий аналіз класифікацій професійно значущих якостей педагога, серед яких класифікації І. Зязюна, А. Маркової, Л. Мітіної, В. Симонова, О. Щербакова, Т. Юзефавічус та ін. Окреслено деякі особливості формування професійно значущих якостей педагога, передбачає повноцінну самореалізацію особистості. Зроблено висновок про те, що розвиток, становлення професійно значущих якостей і здібностей особистості, професійних знань і умінь, активне якісне перетворення особистістю внутрішнього світу сприяє творчій самореалізації педагога у професії.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, професійна компетентність, професійно-педагогічна компетентність, професійний розвиток, професіоналізм, викладач закладу вищої освіти, особистості викладача, професійно значущі якості особистості викладача.

PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF PERSONALITY AS COMPONENT OF TEACHER'S PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCY

Abstract. In the article, the idea of enhancing professionalism of teaching staff has been justified. Modern scientific approaches to defining the essential characteristics of professionally important qualities of the teacher have been theoretically analyzed. Their special role in the structure of the teacher's professional and pedagogical competency, which is defined as an integral professional and personal characteristic and includes theoretical and practical readiness to perform professional functions, as well as subjective features of personality ensuring effectiveness of pedagogical activity, have been emphasized. The main approaches to interpreting the concept of "professionally important qualities of the teacher", which are based on a set of personality traits and abilities that determine effectiveness of the teacher's professional performance, have been revealed. The classifications of the teacher's professionally important qualities have been scientifically analyzed. They include the classifications by A. Markova, L. Mitina, O. Shcherbakov, V. Symonov, T. Yuzefavichus, I. Ziazun et al. Some features of developing professionally important qualities of the teacher, which ensure complete self-realization of teacher personality, have been outlined. It has been concluded that the processes of developing and forming professionally important qualities and abilities of personality, professional knowledge and skills, active qualitative transformation of personality contribute to creative professional self-realization of the teacher.

Key words: competency-based approach, competency, professional competency, professional and pedagogical competency, professional development, professional, teacher of higher educational establishment, personality of teacher, professionally important qualities of the teacher.

Постановка проблеми. Сучасний етап розбудови вищої національної освіти засвідчує зростання вимог до нової генерації освітян. Аналіз освітніх тенденцій дозволяє окреслити основні проблеми, з якими зустрічатимуться викладачі вищої школи. Серед таких – постійне ускладнення змісту освіти; самостійна постановка і вирішення творчих і дослідницьких завдань; безперервне оволодіння прогресивними технологіями, новими досягненнями вітчизняного і зарубіжного досвіду; розв'язання складних професійно-педагогічних проблем; робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій в освітньому процесі. За цих умов пріоритетною вважається ідея підвищення професіоналізму педагогічних працівників, посилення

державної підтримки щодо розвитку їх професійно-педагогічної компетентності.

Аналіз попередніх досліджень. Вивчення стану наукової розробки проблеми свідчить, що останнім часом педагогічна наука збагатилась результатами досліджень, в яких висвітлюються: проблеми підготовки педагогічних кадрів на засадах компетентісно-орієнтованого підходу (І. Бех, С. Гончаренко, М. Євтух, В. Кремень, О. Сухомлинська, Н. Селіверстова, В. Лозова, М. Ярмаченко та ін.); філософсько-методологічні аспекти професійної компетентності (Б. Гершунський, Н. Кузьміна, О. Лебедева, Л. Лук'янова, М. Розов, В. Шадриков та ін.); особливості формування та розвитку професійної компетентності (В. Баркасі, Н. Добровольська, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, М. Левківський, А. Мудрик, Н. Ничкало та ін.); суть і структура педагогічної компетентності (Г. Бурлак, С. Бухальська, І. Ісаєв, А. Міщенко, П. Павленок, М. Фірсов, О. Холостова, Є. Шиянов та ін.); психолого-педагогічні проблеми розуміння сутності та формування професійно-педагогічної компетентності педагогів (Т. Данилова, С. Демченко, Т. Колодько, А. Маркова, С. Мурзіна та ін.); структура та зміст професійно-педагогічної компетентності викладача (Т. Браже, В. Дьомін, Л. Карпова, Т. Мельниченко, Л. Мітіна та ін.); теоретичні засади формування професійних якостей педагогічних працівників (Ф. Гоноболін, В. Гриньова, І. Зязюн, В. Сластьонін та ін.); підходи щодо класифікації професійно значущих якостей педагога (Ю. Бабанський, Т. Іванов, В. Симонов, О.І. Щербаков та ін.). Проте, при безумовній важливості означених досліджень, обґрунтування елементів структури професійно-педагогічної компетентності викладача є недостатнім.

Мета статті – здійснити аналіз сутності поняття «професійно значущі якості особистості» як складової характеристики професійно-педагогічної компетентності викладача; окреслити основні підходи до класифікації професійно значущих якостей особистості педагогів.

Виклад основного матеріалу. На різних етапах розвитку педагогічної науки особливим предметом дослідження виступає особистість педагога, його професійно значущі якості, здібності, уміння, сутність здійснюваних ним видів діяльності. Ми переконані, що особистість викладача характеризується рівнем його професійно-педагогічної компетентності.

Аналіз основних підходів до тлумачення дефініції «професійно-педагогічна компетентність» та її змісту дозволяє зробити висновок, що більшість науковців визначає це поняття через систему компонентів, що забезпечують успішне виконання навчальних і виховних функцій педагогом. Так, С. Демченко професійно-педагогічну компетентність викладача означає як складну багаторівневу стійку структуру його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для викладача особистісних якостей і має такі суттєві ознаки: мобільність, гнучкість і критичність мислення [3].

У дослідженні Л. Зеленської професійно-педагогічна компетентність розглядається як цілісна, узагальнена, інтегральна якість особистості, що має свою структуру та ознаки і дозволяє спеціалісту в найбільш ефективний спосіб вирішувати навчально-виховні завдання, розраховані, насамперед, на формування особистості іншої людини, а також сприяє саморозвиткові і самовдосконаленню особистості [5]. Суголосними є думки більшості науковців (В. Введенський, В. Єлагіна, І. Зимняя, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна та ін.), які розуміють професійно-педагогічну компетентність як інтегральну професійно-особистісну характеристику педагога, що включає теоретичну і практичну готовність до виконання професійних функцій, а також суб'єктивні якості особистості, що забезпечують ефективність педагогічної діяльності.

В структурі професійно-педагогічної компетентності особлива роль належить професійно значущим якостям викладача. Л. Мітіна зазначає, що особистість педагога розвивається і формується в системі суспільних відносин, в залежності від умов його життя та діяльності, і кожна зі сфер праці педагога висуває особливі вимоги до його особистісних якостей. «Показником зрілості педагогічної діяльності, наголошує Л. Мітіна, є сформованість її компонентів (педагогічних задач, засобів і способів педагогічного впливу, оцінки і контролю педагогічної діяльності), яка обумовлюється рівнем розвитку певних особистісних якостей» [9, с. 19].

У Словнику української мови поняття «якість» в широкому філософському сенсі визначається як «внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших» [12, с.638]. А. Маркова подає наступне трактування означеного поняття: «сукупність усіх істотних та відносно стійких властивостей і характеристик об'єктів і предметів» [7, с.57]. Водночас, якість особистості можна охарактеризувати як стабільні внутрішні особливості людини, що оцінюються

позитивно; як тривалу існуючу характеристику, що проявляється у поведінці індивіда в різних ситуаціях. «Якість спеціаліста являє собою сукупність найбільш суттєвих, відносно стійких його властивостей і характеристик, які обумовлюють готовність до виконання соціальних і професійних функцій» [11, с.80].

Розглядаючи якості педагога як суб'єкта діяльності, дослідники розмежовують професійно-педагогічні якості, які можуть бути дуже близькі до здібностей, і власне особистісні. Професійно значущі якості особистості можна визначити, головним чином, і як істотні психологічні характеристики особистості, до яких обрана професійна діяльність висуває підвищені вимоги; і як усталене відношення до своєї професії як до відповідної системи мотивів, форм і способів професійної поведінки, у якій ці відносини реалізуються. Тому зрозумілою є позиція Н. Хрідіної, яка розглядає «професійно-значущі якості педагога» як «сукупність властивостей і здібностей особистості, що обумовлює успішність виконання педагогом своїх професійних функцій» [13, с.195].

На даний час у наукових джерелах існує велика кількість класифікацій професійно значущих якостей педагога, актуальність яких постійно змінюється. Одна з таких класифікацій запропонована О. Щербаковим. Головні якості викладача він розподілив на кілька груп, а саме: загальногромадянські (гуманізм, оптимізм, працелюбність); морально-педагогічні (педагогічна спрямованість, наукова ерудиція, високий рівень загальної культури); соціально-перцептивні (активна інтелектуальна діяльність, темпоральні особливості; висока культура мови); індивідуально-психологічні (розвинуті пізнавальні інтереси, вибір засобів її всебічного розвитку особистості) [14].

До важливих професійних якостей педагога А. Маркова відносить: ерудицію, цілепокладання, практичне і діагностичне мислення, інтуїцію, імпровізацію, спостережливість, оптимізм, винахідливість, передбачення і рефлексію, причому всі ці якості розуміються тільки в педагогічному аспекті (педагогічна ерудиція, педагогічне мислення тощо). Істотно, що більшість цих «якостей» співвіднесені безпосередньо з педагогічною діяльністю [8, с. 20-24].

Розглядаючи професійно значущі якості педагога, Л. Мітіна співвідносить їх з двома рівнями педагогічних здібностей – проектними та рефлексивно-перцептивними. У своїй праці дослідниця виділила більше п'ятдесяти властивостей педагога (як професійно значущих якостей, так і власне особистісних характеристик). Цей загальний перелік властивостей становить психологічний портрет ідеального вчителя [9, с.20].

В якості одного з підходів до класифікації професійно значущих якостей особистості педагога наведемо карту, розроблену В. Симоновим [10, с.86-89]: психологічні якості особистості як індивідуальності (сильний, врівноважений тип нервової системи; тенденції до лідерства; вимогливість; добросердечність; гіпертимність); педагог в структурі міжособистісних відносин (перевага демократичного стилю спілкування; конструктивні конфлікти по принципових питаннях; прагнення до співпраці з колегами; нормальна самооцінка); професійні якості особистості педагога (широка ерудиція; вільний виклад матеріалу; врахування психологічних та вікових особливостей; загальна та специфічна грамотність; виражена міміка та жести; винахідливість; вміння чітко формулювати конкретні цілі; вміння організовувати навчальну роботу всіх учнів одразу); ефективність професійної діяльності (ефективність навчальних занять 85% і більше; робота на вищому рівні вимог тощо).

Дещо інший підхід до класифікації запропоновано В. Гриньовою. Дослідниця професійно значущі якості особистості педагога розподілила на блоки. До першого блоку увійшли професійно-спрямовані параметри (любов до професії, відданість, відповідальність, обов'язок, чесність, тактовність, ввічливість тощо). Другий блок якостей включає інтелектуальні параметри (гнучкість, варіативність, самостійність, критичність та продуктивність мислення, ерудиція тощо). Третій блок містить індивідуально-психологічні якості (стриманість, вимогливість, врівноваженість, толерантність, воля тощо). Четвертий блок складається з екстравертивних якостей (комунікативність, доброзичливість, співчуття, справедливість, емпатійність тощо) [2, с. 80-81].

Т. Юзефавічус запропонувала розділити професійно значущі якості педагога на 4 ступені: домінантні, периферійні, негативні і професійно неприпустимі якості [15, с. 42-43]. Домінантними є якості, відсутність яких призводить до неможливості ефективного здійснення педагогічної діяльності; периферійними – якості, які не роблять вирішального впливу на ефективність діяльності, проте

сприяють її успішності; негативними є якості, що тягнуть зниження ефективності педагогічної праці, а професійно неприпустимі – ведуть до професійної непридатності викладача.

Серед найважливіших професійних якостей педагога І. Зязюн відзначив гуманістичну спрямованість, педагогічну здібність та педагогічну техніку, високий рівень ідейно-моральної свідомості, постійний пошук оптимальних педагогічних рішень, здатність бачити проблеми, виявляти суперечності, творчу фантазію, альтернативність та критичність мислення, високий рівень загальної культури. Також, на думку вченого, педагог повинен володіти високорозвиненою здатністю "володіти собою", тобто проявляти емоційну стійкість: витримку, вміння "тримати себе в руках [6, с.56].

Формування деяких особистісно і професійно значущих якостей, відзначає Е. Зеєр, відбувається наступними шляхами: у процесі соціалізації особистості; розвивається під час професійної освіти; набувається в процесі професіоналізації. При цьому найбільш затребуваними стають такі якості, як комунікативність, відповідальність, працездатність, рефлексія, здатність до співробітництва, професійна самостійність, ініціативність, наднормативна професійна активність тощо [4].

Як відмічає Б. Гершунський, сформованість професійно значущих якостей передбачає повноцінну самореалізацію особистості, якщо людина: усвідомлено глибоко вірить у життєву мету, своє індивідуальне призначення, вбачає у ньому найвищий сенс життя і надію на продовження власного «Я»; усвідомлює свої здібності, життєві вподобання і мотиви поведінки та керується ними у різних життєвих ситуаціях; відчуває себе частиною природи, людської спільноти і здатна до дружньої взаємодії з іншими людьми, незалежно від індивідуальних, колективних, світоглядних, ментальних особливостей; володіє знаннями, вміннями, навичками і творчими здібностями, які дозволяють їй найбільш повно зреалізувати себе у конкретній трудовій діяльності і різноманітних суспільних відносинах; здатна до цілеспрямованих і ефективних вольових зусиль, необхідних для повноцінної життєвої самореалізації [1, с. 6].

Висновки. В сучасних умовах реформування національної системи освіти професійно-педагогічна компетентність викладача розглядається як цілісна, узагальнена, інтегральна якість особистості, що має свою структуру та ознаки і дозволяє спеціалісту в найбільш ефективний спосіб вирішувати освітні завдання. Проведений аналіз підходів до систематизації професійно значущих якостей педагога дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі не існує єдиного підходу до їх класифікації, оскільки в основу систематизації якостей, необхідних викладачу, дослідники закладають різні принципи. Водночас розвиток професійно значущих якостей особистості, як складової професійно-педагогічної компетентності викладача, сприяє творчій самореалізації педагога у професії. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у обґрунтуванні цілісної структури професійно-педагогічної компетентності викладача.

Список використаних джерел:

1. Гершунский Б.С. Концепция самореализации личности в системе обоснования ценностей и целей образования / Б.С. Гершунский. // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 3-7.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М Гриньова. – Харків: Основа, 1998. – 300 с.
3. Демченко С.О. Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / С.О. Демченко. – Кіровоград : Кіровоградський держ. пед. університет, 2005. – 20 с.
4. Зеєр Э.Ф. Личностно-ориентированное профессиональное образование / Э.Ф. Зеєр. – М.: Издательский центр АПО, 2002. – 43 с.
5. Зеленська Л.Д. Проблема формування професійно-педагогічної компетентності вчених вищих навчальних закладів Слобожанщини (кінець XIX – початок XX століття.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Л.Д. Зеленська. – Харків: Харківський нац. пед. університет імені Г.С. Сковороди, 2006. – 20 с.
6. Зязюн І. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія. – К., Віпол, 2000. – 340 с.
7. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А.К. Маркова. // Педагогика. – 1995. – № 5. – С. 55-63.

8. Маркова А. К. Психология труда учителя: Кн. для учителя. / А.К. Маркова – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.
9. Митина Л.М. Учитель как личность и профессионал: Психологические проблемы / Л.М. Митина. – М.: Дело, 1994. – 215 с.
10. Симонов В.П. Диагностика личности и профессионального мастерства преподавателя / В.П.Симонов. – М.: Международная педагогическая академия, 1995.- 192 с.
11. Слостенин В.А. Профессионально педагогическая подготовка современного учителя / В.А. Слостенин, А.И. Мищенко // Советская педагогика. – 1991. – №10. – с.79-84.
12. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.]; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 11: Х – Я [ред. П. Й. Горещький, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. – К.: Наукова думка, 1980. – 700 с.
13. Хридина Н.Н. Понятийно-терминологический словарь: Управление образованием как социальной системой / Н.Н. Хридина [Науч. ред. Э.Ф. Зеер]. – Екатеринбург: Уральское узд-во, 2003. – 384 с.
14. Щербаков А.И. Совершенствование системы психологического образования будущего учителя / А.И. Щербаков // Вопросы психологии. – 1981. – № 5. – с. 13-18.
15. Юзефовичус Т.А. Педагогические ошибки учителей и пути их предупреждения: [учебное пособие для преподавателей и студентов] / Т.А.Юзефовичус; Моск. пед. ун-т. – Москва: [б. и.], 1998. – 63 с.

DOI: 10.31652/2412-1142-2018-50-247-250

УДК 371.321

А. М. Гедзик, м. Умань, Україна
amg73@meta.ua

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ КОМП'ЮТЕРНОГО ПРОФІЛЮ

Резюме: У статті розглянуті питання оптимізації процесу формування графічних понять у майбутніх фахівців, які навчаються за спеціальністю «Професійна освіта. Комп'ютерні технології» на основі досвіду викладання курсу «Інженерна графіка». В розрізі освітнього процесу проаналізовано особливості мотивації студентів, чинники, які є обов'язковою передумовою її формування.

Ключові слова: графічна підготовка, оптимізація процесу формування графічних понять, мотивація навчальної діяльності, дидактичні функції міжпредметних зв'язків, зв'язок теорії і практики.

INTERIOR INTERACTIONS AS A FACTOR OF OPTIMIZATION PROCESS OF GRAPHICAL PREPARATION FOR FUTURE PEDAGOGUES OF COMPUTER PROFILE

Summary: The article deals with the issues of optimization of the process of forming graphic concepts for future specialists who are studying in the specialty "Professional Education. Computer Technologies" based on the experience of teaching the course "Engineering Graphics". In the context of the educational process, the peculiarities of students' motivation, factors which are a prerequisite for its formation are analyzed. Successful implementation of the tasks of graphic preparation of future engineers-teachers of the computer profile is impossible without maximizing the functions of interdisciplinary connections, without extending the scope of practical application of graphic knowledge, skills and abilities, which in turn becomes a priceless source of motivation for the training of future professionals.

For each lesson in the "Engineering Graphics" course, it is necessary to define such a list of types of graphic works, to use such teaching methods that would help to form students' beliefs that graphic knowledge is an indispensable integral means of transferring information about objects, processes and phenomena.

Keywords: graphic preparation, optimization of the process of formation of graphic concepts, motivation of educational activity, didactic functions of interdisciplinary connections, connection of theory and practice.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, коли перед закладами освіти постає завдання підготовки інженерів-педагогів з розширеним набором компетенцій, креативною культурою мислення, вмінням творчо реалізовувати отримані знання, на особливу увагу заслуговує питання графічної підготовки. Майбутній фахівець повинен бути готовий до застосовування знань у сферах суміжних з його спеціальністю, і умінь комплексно використовувати їх при вирішенні наукових і виробничих завдань. В таких умовах піднімається нова хвиля інтересу до проблеми